

SŁOWNICZEK POJĘĆ – Świadomy obywatel w cyfrowym świecie

Pomoc edukacyjna dla uczniów i nauczycieli w zrozumieniu kluczowych terminów związanych z dezinformacją, AI, mediami społecznościowymi i krytycznym myśleniem.

1. INFORMACJA I DEZINFORMACJA

Informacja

Rzetelna wiadomość oparta na faktach, przekazana w sposób obiektywny i zrozumiały.

Źródło informacji

Miejsce lub osoba, od której pochodzi dana informacja. Rzetelne źródła podają autora, datę, kontekst i są znane z wiarygodności.

Misinformacja

Błędna informacja rozpowszechniana **bez złej woli** – np. przez pomyłkę, niewiedzę, zaufanie do niepewnego źródła.

Dezinformacja

Fałszywa lub zmanipulowana informacja, **rozpowszechniana celowo** w celu wprowadzenia odbiorcy w błąd. Może służyć interesom politycznym, ekonomicznym lub społecznym.

Fake news

Sensacyjna wiadomość **udająca prawdziwą**, często szerzona w mediach społecznościowych. Może być wynikiem zarówno misinformacji, jak i dezinformacji.

Manipulacja informacją / medialna

Celowe przedstawienie danych w sposób zniekształcający rzeczywistość – przez pomijanie kontekstu, wybiórczość, emocjonalny język lub fałszywe zestawienia faktów.

2. NARZĘDZIA I ZJAWISKA W SIECI

Clickbait

Chwytliwy, często przesadzony lub fałszywy nagłówek mający na celu zachęcenie do kliknięcia. Treść często nie odpowiada zapowiedzi.

Zmanipulowany kontekst

Użycie prawdziwej treści (np. zdjęcia), ale w fałszywym opisie, by zmienić znaczenie lub wprowadzić w błąd.

Filtr emocjonalny

Treść, która ma na celu wywołać **silne emocje** (strach, gniew, współczucie), często stosowana w dezinformacji.

Odwrotne wyszukiwanie obrazu

Technika sprawdzania autentyczności zdjęć – umożliwia znalezienie oryginalnego źródła grafiki i wcześniejszego kontekstu jej użycia.

Fact-checking

Proces weryfikacji informacji pod względem **zgodności z faktami i rzetelności źródła**.

Wykonywany ręcznie lub przy pomocy narzędzi (np. Snopes, Google Fact Check, InVID).

3. SZTUCZNA INTELIGENCJA (AI) I AUTOMATYZACJA

AI (sztuczna inteligencja)

Technologie pozwalające maszynom na analizowanie danych, uczenie się i podejmowanie decyzji. Może być wykorzystywana **zarówno do tworzenia, jak i wykrywania dezinformacji**.

Generatywna AI

Rodzaj AI zdolny do tworzenia nowych treści (tekstów, obrazów, filmów) – np. ChatGPT, DALL-E, Midjourney. Może generować zarówno wartościowe treści, jak i fake newsy czy deepfake'i.

Algorytmy wykrywania dezinformacji

Systemy AI analizujące teksty, obrazy i filmy pod kątem fałszu. Wyszukują cechy typowe dla fake newsów – np. clickbaity, błędne źródła, nadmierną emocjonalność.

Automatyczna moderacja treści

Systemy platform społecznościowych, które usuwają, ograniczają lub oznaczają treści uznane za szkodliwe lub nieprawdziwe (np. poprzez oznaczenia typu: „Informacja może być nieprawdziwa”).

AI w fact-checkingu

Zastosowanie sztucznej inteligencji do automatycznej analizy faktów, zdjęć, wypowiedzi publicznych – np. w czasie rzeczywistym w mediach społecznościowych.

4. TECHNIKI MANIPULACJI

Cherry-picking

Wybieranie tylko tych danych, które wspierają określoną narrację, ignorując fakty, które jej przeczą.

Framing (ramowanie przekazu)

Sposób przedstawienia informacji, który **wpływa na sposób jej odbioru** – np. ukazanie tej samej sytuacji jako sukcesu lub porażki.

Retoryka strachu

Stosowanie przerażających obrazów i słów, aby wywołać lęk i skłonić do określonych decyzji.

Narracja alternatywna

Fałszywa wersja rzeczywistości, często przedstawiana jako „prawda ukrywana przed społeczeństwem”. Podstawa wielu teorii spiskowych.

5. ZACHOWANIA ONLINE I SYSTEMY WPŁYWU

Bańka informacyjna

Sytuacja, w której użytkownik widzi głównie treści zgodne z jego poglądami – wskutek działania algorytmów i personalizacji. Może prowadzić do zamknięcia się na inne perspektywy.

Algorytmy mediów społecznościowych

Mechanizmy decydujące, co widzisz w swoim feedzie. Działają na podstawie Twojej aktywności i preferencji.

Polaryzacja społeczna

Podział społeczeństwa na skrajne grupy, często podsycany przez dezinformację i bańki informacyjne.

6. ZAGROŻENIA CYFROWE

Deepfake

Fałszywe nagranie audio/wideo stworzone przez AI. Przedstawia osoby mówiące lub robiące rzeczy, których **faktycznie nie zrobili**.

Bot (internetowy)

Zautomatyzowane konto, które automatycznie publikuje treści, komentuje lub lajkuje – często w kampaniach dezinformacyjnych.

Trolle / Farma trolli

Ludzie lub zorganizowane grupy, które celowo **manipulują opinią publiczną** w internecie – przez prowokacje, kłamstwa, spamowanie lub sianie chaosu.

7. KRYTYCZNE MYŚLENIE I EDUKACJA

Krytyczne myślenie

Umiejętność samodzielnego, logicznego analizowania informacji, rozpoznawania manipulacji, oceniania źródeł i formułowania wniosków.

Symulacja dezinformacji

Ćwiczenie edukacyjne polegające na analizie, tworzeniu lub rozbrajaniu fake newsów – w celu zrozumienia ich struktury i skutków.

Etyka informacji

Zasady odpowiedzialnego korzystania z mediów – m.in. niepowielanie fałszu, weryfikowanie źródeł, szacunek dla odbiorców.

Efekt potwierdzenia (confirmation bias)

Sklonność do szukania i wierzenia tylko w te informacje, które **potwierdzają nasze wcześniejsze przekonania**, ignorując inne dane.

Heurystyka dostępności

Uleganie treściom, które są łatwo dostępne, popularne lub często powtarzane – co sprawia, że **wydają się bardziej prawdziwe**.